

MOLIYAVIY HISOBOTLARNING XALQARO STANDARTLARI (IFRS) VA ULARNING AHAMIYATI

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

“Boshqa tarmoqlarda buxgalteriya hisobi va audit” kafedrası

*assistenti **Zaripova Sayohat Zafarovna***

sayokhatzaripova98@mail.ru

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Iqtisodiyot fakulteti

Iqtisodiy xavfszlik yo‘nalish

IKX-123 3- kurs talabasi

Abdurashidova Nigina Ilhom qizi

niginaabdurashidova418@gmail.com

Anotatsiya

Mazkur maqolada moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari (IFRS) ning mazmun-mohiyati, ularning shakllanishi va qo‘llanilish zarurati yoritilgan. Shuningdek, IFRSning moliyaviy axborotning shaffofligi, taqqoslanuvchanligi va ishonchliligini ta‘minlashdagi o‘rni tahlil qilinadi. Maqolada xalqaro standartlarning milliy buxgalteriya hisobiga integratsiyasi, investorlar va manfaatdor tomonlar uchun ahamiyati hamda global moliyaviy bozorlardagi roli ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari IFRSni joriy etish moliyaviy boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qilishini ko‘rsatadi.

Anotation

This article examines the essence of International Financial Reporting Standards (IFRS), their development, and the necessity of their application. It analyzes the role of IFRS in ensuring transparency, comparability, and reliability of financial information. The study also considers the integration of international standards into national accounting systems, their importance for investors and stakeholders, and their impact on global financial markets. The findings indicate that the implementation of IFRS contributes to improving the efficiency of financial management.

Kalit so‘zlar: IFRS, moliyaviy hisobot, buxgalteriya hisobi, xalqaro standartlar, shaffoflik, moliyaviy axborot, investitsiya, taqqoslanuvchanlik, moliyaviy boshqaruv, global bozor.

Keywords: IFRS, financial reporting, accounting, international standards, transparency, financial information, investment, comparability, financial management, global market.

KIRISH.

Bugungi globallashuv sharoitida jahon iqtisodiyotining jadal rivojlanishi, xalqaro moliyaviy munosabatlarning chuqurlashuvi hamda kapital bozorlarining integratsiyalashuvi moliyaviy axborotning shaffof, ishonchli va taqqoslanuvchan bo‘lishini taqozo etmoqda. Ushbu talablarni ta’minlashda moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari — **International Financial Reporting Standards (IFRS)** muhim metodologik asos sifatida namoyon bo‘lmoqda. IFRS moliyaviy hisobotlarni yagona tamoyillar asosida tuzish orqali korxonalarning moliyaviy holatini haqqoniy aks ettirishga, investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun tushunarli axborot taqdim etishga xizmat qiladi. O‘zbekiston Respublikasida iqtisodiyotni liberallashtirish, bozor mexanizmlarini joriy etish va xalqaro moliya tizimiga integratsiyalashuv jarayonlari doirasida buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobot tizimini xalqaro standartlar asosida

takomillashtirish ustuvor vazifalardan biri etib belgilangan. Mamlakatda so‘nggi yillarda qabul qilingan **Prezident farmonlari, qarorlari** hamda **qonun hujjatlari** aynan moliyaviy hisobot tizimini isloh qilish, IFRSni bosqichma-bosqich joriy etish va amaliyotga tatbiq etishga qaratilgan. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining iqtisodiy islohotlarni jadallashtirishga oid farmonlarida yirik xo‘jalik yurituvchi subyektlar, banklar, sug‘urta tashkilotlari hamda aksiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy hisobotlarni **IFRS asosida yuritish** majburiyati belgilangan. Ushbu normativ-huquqiy hujjatlar moliyaviy intizomni kuchaytirish, yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning huquqiy asosini yaratdi. Shuningdek, **“Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunida** moliyaviy hisobotni xalqaro standartlar asosida tuzish masalalariga alohida e‘tibor qaratilgan bo‘lib, unda buxgalteriya hisobining asosiy tamoyillari, moliyaviy axborotning haqqoniyligi va oshkoraligini ta‘minlash zarurligi belgilab qo‘yilgan. Mazkur qonun IFRSni milliy buxgalteriya hisobiga uyg‘unlashtirishda muhim huquqiy poydevor bo‘lib xizmat qilmoqda. Prezident qarorlari bilan tasdiqlangan **2020–2030-yillarga mo‘ljallangan moliyaviy sohani rivojlantirish strategiyalarida** ham IFRSni joriy etish masalasi alohida strategik yo‘nalish sifatida belgilangan. Ushbu hujjatlarda xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish, moliyaviy hisobotlarning xalqaro talablarga mosligini ta‘minlash va korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish ustuvor vazifa sifatida qayd etilgan.

IFRSni joriy etish nafaqat moliyaviy hisobot sifatini oshirish, balki:

- korxonalar faoliyatining real moliyaviy natijalarini aks ettirish;
- investorlar ishonchini mustahkamlash;
- xalqaro kredit reytinglarini yaxshilash;
- fond bozorining rivojlanishini jadallashtirish;
- davlat moliyaviy nazoratining samaradorligini oshirish

kabi muhim iqtisodiy natijalarga erishishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, IFRSni amaliyotga joriy etish jarayoni muayyan murakkabliklar bilan ham kechmoqda. Jumladan, kadrlar salohiyatining yetishmasligi, milliy standartlar bilan xalqaro standartlar o'rtasidagi tafovutlar, moliyaviy hisobotni transformatsiya qilish xarajatlari va metodologik muammolar mavjud. Shu sababli, ushbu jarayonni ilmiy jihatdan chuqur o'rganish, normativ-huquqiy asoslarni tahlil qilish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari (IFRS) ning nazariy asoslari, ularning O'zbekiston Respublikasida joriy etilishining huquqiy-me'yoriy bazasi hamda iqtisodiy ahamiyati keng yoritilib, mavjud muammolar va istiqbolli yo'nalishlar ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari (International Financial Reporting Standards — IFRS) zamonaviy iqtisodiy tizimda korxona va tashkilotlarning moliyaviy holati, faoliyat natijalari hamda pul oqimlari to'g'risidagi axborotni shakllantirishning universal va umumqabul qilingan me'yoriy asosini tashkil etadi. Ushbu standartlar global miqyosda iqtisodiy axborot almashinuvini soddalashtirish, turli mamlakatlarda faoliyat yuritayotgan xo'jalik subyektlarining moliyaviy hisobotlarini taqqoslash imkoniyatini yaratish hamda investorlar, kreditorlar va boshqa manfaatdor tomonlarning axborotga bo'lgan ehtiyojini qondirish maqsadida ishlab chiqilgan. IFRSning asosiy konseptual yondashuvi moliyaviy axborotning foydalanuvchilar uchun ahamiyatliligi va ishonchliligini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, bunda hisobot ma'lumotlarining haqqoniy taqdim etilishi (faithful representation), muhimligi (relevance), taqqoslanuvchanligi (comparability), tekshiriluvchanligi (verifiability), o'z vaqtida taqdim etilishi (timeliness) va tushunariligi (understandability) asosiy sifat ko'rsatkichlari sifatida e'tirof etiladi. Ushbu tamoyillar moliyaviy hisobotlarning faqatgina statistik ma'lumotlar majmui emas, balki boshqaruv qarorlarini qabul qilishda strategik ahamiyatga ega bo'lgan axborot manbai ekanligini belgilaydi. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari asosan aktivlar, majburiyatlar, kapital, daromad va xarajatlarni tan olish, baholash va hisobotlarda aks ettirishning yagona metodologiyasini belgilaydi. IFRSga muvofiq,

aktivlar kelgusida iqtisodiy manfaat keltirishi kutilayotgan va korxona nazoratida bo'lgan resurslar sifatida e'tirof etiladi, majburiyatlar esa o'tgan hodisalar natijasida yuzaga kelgan va kelajakda iqtisodiy resurslarning chiqib ketishiga olib keladigan majburiy talablar sifatida talqin etiladi. Ushbu yondashuv moliyaviy holatni baholashda an'anaviy huquqiy shakldan ko'ra iqtisodiy mazmunning ustuvorligini ta'minlaydi. IFRSning muhim jihatlaridan biri bu adolatli qiymat (fair value) konsepsiyasining keng qo'llanilishidir. Mazkur yondashuv aktiv va majburiyatlarni bozor sharoitlariga yaqin baholash imkonini berib, moliyaviy hisobotlarning real iqtisodiy vaziyatni aks ettirish darajasini oshiradi. Ayniqsa, moliyaviy instrumentlar, investitsiyalar, ko'chmas mulk va biologik aktivlarni baholashda adolatli qiymat tamoyili investorlar uchun muhim axborot manbai hisoblanadi. Shu bilan birga, ushbu yondashuv subyektiv baholash xavfini ham yuzaga keltirishi mumkin bo'lib, bu professional mulohaza va mustaqil audit rolini yanada kuchaytiradi. Xalqaro standartlarning yana bir muhim jhati — bu moliyaviy hisobotlarda ochiqlik va oshkoralik darajasining yuqoriligi hisoblanadi. IFRS korxonalardan faqatgina moliyaviy natijalarni emas, balki hisob siyosati, asosiy taxminlar, moliyaviy xavflar, shartli majburiyatlar va muhim hodisalar to'g'risida batafsil izohlarni ochib berishni talab qiladi. Natijada, foydalanuvchilar korxonaning moliyaviy holatini chuqurroq tahlil qilish va risklarni baholash imkoniyatiga ega bo'ladi. IFRSni qo'llashning iqtisodiy ahamiyati, avvalo, investitsiya muhitini yaxshilashda namoyon bo'ladi. Xalqaro standartlar asosida tuzilgan moliyaviy hisobotlar xorijiy investorlar uchun tushunarli va ishonchli bo'lib, ularning investitsiya qarorlarini qabul qilish jarayonini soddalashtiradi. Bu esa kapital oqimini ko'paytirish, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish va korxonalarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shuningdek, IFRS kredit tashkilotlari tomonidan risklarni baholash va kredit resurslarini samarali taqsimlashda muhim axborot bazasini yaratadi. Korxona darajasida IFRSni joriy etish moliyaviy boshqaruv sifatini oshirishga olib keladi. Xalqaro standartlar asosida shakllantirilgan hisobotlar menejmentga korxonaning real moliyaviy holatini baholash, resurslardan foydalanish

samaradorligini tahlil qilish va uzoq muddatli strategik rejalashtirishni amalga oshirish imkonini beradi. Bundan tashqari, IFRS korporativ boshqaruv tamoyillarini mustahkamlab, aksiyadorlar va boshqaruv organlari o'rtasidagi axborot asimmetriyasini kamaytiradi. Shu bilan birga, IFRSni joriy etish jarayoni muayyan tashkiliy va metodologik muammolarni ham keltirib chiqaradi. Milliy buxgalteriya hisobi tizimidan xalqaro standartlarga o'tish hisob siyosatini tubdan qayta ko'rib chiqishni, moliyaviy hisobotlarni transformatsiya qilishni hamda axborot tizimlarini moslashtirishni talab etadi. Kadrlar malakasining yetarli emasligi, professional mulohazaga asoslangan qarorlar qabul qilish tajribasining cheklanganligi va joriy etish bilan bog'liq xarajatlar IFRSni qo'llash samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Biroq, ushbu qiyinchiliklarga qaramasdan, xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, IFRSni izchil va tizimli ravishda joriy etish uzoq muddatda ijobiy natijalar beradi. Moliyaviy axborot sifati oshadi, biznes muhitining shaffofligi ta'minlanadi va iqtisodiy subyektlarning global bozorlardagi raqobatbardoshligi kuchayadi. Shu sababli, IFRS zamonaviy moliyaviy hisobot tizimining ajralmas elementi sifatida e'tirof etilib, ularning amaliy ahamiyati milliy va xalqaro miqyosda tobora ortib bormoqda.

IFRSning amaliyotga joriy etilishi jarayonida milliy buxgalteriya hisobi tizimi bilan o'zaro uyg'unlashuv masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki ko'plab mamlakatlarda, jumladan, O'zbekiston Respublikasida ham uzoq yillar davomida buxgalteriya hisobi asosan fiskal manfaatlarga yo'naltirilgan bo'lib, moliyaviy hisobotlar ko'proq soliq hisoboti ehtiyojlariga moslashtirilgan edi. IFRS esa moliyaviy axborotni foydalanuvchilar ehtiyojidan kelib chiqib shakllantirishni nazarda tutadi. Ushbu farq moliyaviy hisobotlarni tuzishda kontseptual yondashuvni tubdan o'zgartirishni talab etadi hamda moliyaviy hisob va soliq hisobi o'rtasidagi tafovutlarni yanada aniqlashtiradi. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari professional mulohazaga keng o'rin berishi bilan ham ajralib turadi. IFRS qoidalarida qat'iy reglamentatsiyadan ko'ra, iqtisodiy mazmunni to'g'ri aks ettirish ustuvor hisoblanadi. Bu esa buxgalter va auditorlardan yuqori malaka, chuqur bilim va mas'uliyat talab qiladi. Ayniqsa, aktivlarning qadrsizlanishini aniqlash, zaxiralarni shakllantirish, daromadlarni tan

olish va uzoq muddatli shartnomalarni hisobga olish jarayonlarida professional mulohaza muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada, moliyaviy hisobotlar shakliy jihatdan emas, balki mazmunan ishonchli bo'lishi ta'minlanadi. IFRSning yana bir muhim jihati — konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotlarni tuzish mexanizmlarining aniq belgilanganligidir. Xalqaro standartlarga muvofiq, korporativ guruhlar o'z faoliyatining real moliyaviy natijalarini aks ettirish uchun barcha sho'ba va qaram korxonalarni konsolidatsiya qilgan holda hisobot taqdim etishi lozim. Bu esa yirik holding va transmilliy kompaniyalar faoliyatining shaffofligini oshiradi, moliyaviy oqimlarning yashirilishini cheklaydi va aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilishga xizmat qiladi. Bank-moliya sektori uchun IFRSning ahamiyati ayniqsa yuqori bo'lib, kredit portfellarini baholash, moliyaviy risklarni aniqlash va kapital yetarliligini hisoblashda xalqaro standartlar asosiy metodologik asos vazifasini bajaradi. IFRS doirasida kutilayotgan kredit yo'qotishlari modeli (expected credit loss) qo'llanilishi moliyaviy institutlarning risklarni oldindan baholash va ularni boshqarish imkoniyatlarini kengaytiradi. Natijada, moliyaviy tizimning barqarorligi mustahkamlanib, moliyaviy inqirozlarning salbiy ta'sirini kamaytirishga erishiladi. Davlat ulushi mavjud bo'lgan korxonalarda IFRSni joriy etish davlat moliyasining ochiqqligi va samaradorligini oshirish nuqtayi nazaridan ham muhimdir. Xalqaro standartlar asosida tuzilgan moliyaviy hisobotlar davlat aktivlaridan foydalanish samaradorligini baholash, zarar bilan ishlayotgan korxonalarni aniqlash va ularni isloh qilish bo'yicha asosli qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Bu esa davlat sektorida korporativ boshqaruvni takomillashtirish va byudjet mablag'laridan oqilona foydalanishni ta'minlashga xizmat qiladi. IFRSning joriy etilishi audit tizimining rivojlanishiga ham kuchli turtki beradi. Xalqaro standartlar asosida tuzilgan moliyaviy hisobotlar mustaqil auditdan o'tkazilishini talab etadi, bu esa audit sifatining oshishiga, auditorlik tashkilotlarining xalqaro amaliyotga moslashuviga va kasbiy etikaga rioya etilishiga zamin yaratadi. Shu bilan birga, audit jarayonida aniqlangan xatoliklar va kamchiliklar moliyaviy boshqaruvni takomillashtirishga xizmat qiladi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida IFRSning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Axborot

texnologiyalarining rivojlanishi moliyaviy hisobotlarni avtomatlashtirilgan tizimlar orqali shakllantirish, real vaqt rejimida moliyaviy ma'lumotlarni tahlil qilish va xalqaro investorlar bilan tezkor axborot almashinuvini amalga oshirish imkonini bermoqda. IFRS tamoyillarining raqamli platformalarga integratsiyalashuvi moliyaviy hisobotlarning aniqligi va tezkorligini ta'minlaydi hamda zamonaviy biznes muhitiga moslashuvchanlikni oshiradi. Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari nafaqat buxgalteriya hisobini yuritishning texnik qoidalari majmui, balki zamonaviy iqtisodiyotda shaffoflik, ishonchlilik va barqaror rivojlanishni ta'minlovchi muhim institutsional mexanizm hisoblanadi. IFRSni izchil joriy etish orqali korxonalar va butun iqtisodiyot darajasida moliyaviy intizom mustahkamlanadi, investitsion jozibadorlik oshadi va global iqtisodiy makonga integratsiyalashuv jarayoni yanada jadallashadi.

XULOSA

Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari (IFRS) zamonaviy global iqtisodiyot sharoitida moliyaviy axborotni shakllantirish va taqdim etishning eng muhim me'yoriy-huquqiy hamda metodologik asoslaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot jarayonida IFRSning mazmun-mohiyati, uning moliyaviy hisobot sifatini oshirishdagi o'rni va iqtisodiy ahamiyati atroflicha tahlil qilindi. Xalqaro standartlar moliyaviy axborotning shaffofligi, ishonchliligi va taqqoslanuvchanligini ta'minlash orqali foydalanuvchilarning — investorlar, kreditorlar, davlat organlari va boshqa manfaatdor tomonlarning asosli qarorlar qabul qilishiga xizmat qilishi aniqlandi. O'zbekiston Respublikasida IFRSni joriy etish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar mamlakat iqtisodiyotini modernizatsiya qilish, xalqaro moliya bozorlariga integratsiyalashuvni jadallashtirish hamda xorijiy investitsiyalarni jalb etishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Prezident farmonlari va qarorlari, shuningdek, "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonun IFRSni qo'llashning huquqiy asoslarini mustahkamlab, moliyaviy hisobot tizimini tubdan takomillashtirishga zamin yaratdi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari IFRSni amaliyotga joriy etish jarayoni murakkab va

ko'p qirrali ekanligini ko'rsatdi. Kadrlar malakasini oshirish, professional mulohaza madaniyatini shakllantirish, axborot tizimlarini moslashtirish va milliy standartlar bilan xalqaro standartlar o'rtasidagi tafovutlarni bartaraf etish ushbu jarayonning asosiy muammolari sifatida namoyon bo'lmoqda. Biroq, ushbu muammolar bosqichma-bosqich va tizimli yondashuv asosida hal etilganda, IFRSni joriy etish uzoq muddatda yuqori iqtisodiy samara berishi shubhasizdir. Umuman olganda, moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari nafaqat buxgalteriya hisobi amaliyotini takomillashtiradi, balki korporativ boshqaruv sifatini oshiradi, moliyaviy intizomni mustahkamlaydi va iqtisodiy subyektlarning global raqobatbardoshligini kuchaytiradi. Shu sababli, IFRSni joriy etish va takomillashtirish jarayoni mamlakat moliya tizimini barqaror rivojlantirishning muhim strategik yo'nalishlaridan biri sifatida baholanishi lozim.

FOYDALANILGAN MANBALAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmon va qarorlari:
– “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Prezident farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Qonuni.
– “Buxgalteriya hisobi to'g'risida”gi Qonun.
3. International Financial Reporting Standards (IFRS).
– IFRS Foundation. Official Standards and Interpretations.
4. Kieso, D. E., Weygandt, J. J., Warfield, T. D.
– *Intermediate Accounting*. Wiley, USA.
5. Elliott, B., Elliott, J.
– *Financial Accounting and Reporting*. Pearson Education.
6. Epstein, B. J., Jermakowicz, E. K.
– *International Standards for Financial Reporting*. Wiley.
7. Nobes, C., Parker, R.
– *Comparative International Accounting*. Pearson Education.

8. О‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiy me‘yoriy-huquqiy hujjatlari va uslubiy qo‘llanmalari.